

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет біології, географії та екології
Кафедра географії та екології

ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ В
ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконав: студент 05-215М групи

Спеціальності 101 Екологія

Освітньо-професійної програми «Екологія»

Ставрост Роман Юрійович

Керівник к.геогр.н., доцентка Шахман І.О.

Рецензент д.б.н., професор Мойсієнко І.І.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. Взаємозв'язок екологічних законів із законодавством України.....	7
1.1. Види екологічних законів.....	7
1.2. Роль законодавства України у дотриманні та захисті екологічних законів.....	11
1.3. Проблемні аспекти у дотриманні та захисті екологічних законів.....	16
РОЗДІЛ 2. Законодавство природоохоронного напрямку.....	20
2.1. Система екологічного законодавства.....	20
2.1.1. Правові та екологічні аспекти - Земельний кодекс України.....	20
2.1.2. Правові та екологічні аспекти - Водний кодекс України.....	21
2.1.3. Правові та екологічні аспекти - Лісовий кодекс України.....	23
2.2. Стратегія державної екологічної політики України та її відображення в нормативно-правових актах.....	25
РОЗДІЛ 3. Оцінка ефективності захисту довкілля.....	29
3.1. Механізми захисту довкілля, передбачені в законах України.....	29
3.2. Практична реалізація механізмів захисту довкілля в Україні.....	31
3.4. Пропозиції щодо поліпшення механізмів і способів захисту довкілля.....	37
РОЗДІЛ 4. Адаптація екологічного законодавства до міжнародного права.....	40
4.1. Нормативно-правові акти, що регулюють діяльність міжнародних природоохоронних організацій.....	40
4.2. Імплементация міжнародних вимог з питань захисту довкілля у законодавство України.....	42
4.3. Досвід співпраці міжнародних природоохоронних організацій з Українськими установами.....	45
ВИСНОВКИ.....	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	52

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АЕС - атомна електростанція

ВВП – Внутрішній валовий продукт

ВКУ – Водний кодекс України від 06.06.1995 р.

ВРУ – Верховна рада України

ВС – Верховний Суд

ВМО – Всесвітня метеорологічна організація

ЕСКАТО - Економічна й соціальна комісія для Азії й Тихого океану

ЄБРР - Європейський банк реконструкції та розвитку

ЄС – Європейський Союз

ЗКУ – Земельний кодекс України від 25.10.2001 р.

ЗК УРСР – Земельний кодекс Української Радянської Соціалістичної Республіки від 08.07.1970 р.

ЗУ – Закон України

КМУ – Кабінет Міністрів України

КУ – Конституція України від 28.06.1996 р.

ЛКУ – Лісовий кодекс України від 21.01.1994 р.

МСОП - Міжнародний союз охорони природи

ЮНЕП - Міжнародна програма з охорони навколишнього природного середовища

ООН – Організація Об'єднаних Націй

п. – пункт

ст. – стаття

УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка

ФАО - Федерація з проблем харчування та сільського господарства

ч. – частина

ЮНІСЕФ - Дитячий фонд Організації Об'єднаних Націй

ЮНЕСКО - Організація з Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури

ВСТУП

Актуальність теми. На теперішній час Україна одна з найбільш екологічно небезпечних країн Європи, якій необхідно вдосконалення екологічного законодавства, та його регулювання. Сутність екологічного регулювання полягає у забезпеченні правовими засобами балансу між природно-ресурсними та природоохоронними складовими відносин. Такого роду баланс у практичній діяльності досягається шляхом застосування комплексу заходів з охорони навколишнього середовища, раціонального природокористування [11].

Значний внесок у формування та розвиток теоретичних засад екологічного законодавства України зробили такі відомі українські науковці, як: Ю.С. Шемшученко [82], В.І.Андрейцев [2], Г.І. Балюк [4], М.В. Краснова, А.М. Мірошниченко, В.В. Носік, П.І.Лапечук, Г.В. Анісімова [77], І.І. Каракаш [49] О.С. Заржицький [42] та інші [1, 5, 14, 59, 84]. Серед зарубіжних вчених не менш відомі своїми дослідженнями в галузі екологічного права М.М. Бринчук [6], Г.І. Макаров [72], Günter Friedlein [86].

Та навіть попри велику кількість наукових досліджень щодо екологічного законодавства України, система в цій галузі не являється окремим об'єктом досліджень, проходить визначна кількість еволюційних змін, які відбувалися в процесі, і на даний момент залишаються поза увагою екологів-правознавців. Тому існує необхідність здійснення дослідження і акцентувати увагу на екологічних аспектах у законодавстві України.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження магістерської роботи є розробка науково-теоретичних засад екологічних аспектів у законодавстві України, їх характеристика та встановлення між ними взаємозв'язків.

Для досягнення поставленої мети нами були вирішені наступні завдання:

- визначений і розкритий взаємозв'язок екологічних законів (законів природи) із законодавством України
- охарактеризовані види екологічних законів;
- проаналізована система екологічного законодавства;
- оцінена ефективність захисту довкілля;
- обґрунтовано адаптація екологічного законодавства до міжнародного права.

Об'єкт дослідження – це суспільні відносини, пов'язані із екологічними аспектами в законодавстві України.

Предмет дослідження – теоретичні проблеми екологічних аспектів в законодавстві України.

Методи дослідження. При здійсненні дослідження нами були застосовані наступні методи: *аналітичний метод* – аналіз отриманих результатів, їх наукове обґрунтування, *історичний метод* - процес формування екологічного законодавства, *порівняльно-правовий метод* – співставлення основних правових систем екологічного законодавства, *формально-логічний метод* - дослідження і вивчення державно-правових екологічних явищ.

Нормативну основу дипломної роботи становлять Конституція України, акти Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, міжнародні нормативно-правові акти.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що набули подальшого розвитку доктринальні підходи про значимість екологічних аспектів у законодавстві України, нами були зроблені наукові висновки щодо недоліків у механізмах захисту довкілля та запропоновані пропозиції з удосконалення законодавства в цій сфері, а

також нагальну потребу в систематизації та кодифікації екологічного законодавства.

Практичне значення одержаних результатів. Сформульовані у дипломній роботі висновки, пропозиції та рекомендації можуть бути використані для майбутніх наукових досліджень у науці екологічного права, а також при здійсненні кодифікації екологічного законодавства та внесенні змін до чинних законів. Викладені у роботі висновки можуть застосовуватись у навчальному процесі при викладанні курсу «Екологічне право», також при написанні підручників, монографій, навчально-методичних посібників.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дипломної роботи висвітлено на Міжнародній науково-практичній конференції «Екологічні проблеми навколишнього середовища та раціонального природокористування в контексті сталого розвитку» (м. Херсон, ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет», 2020р.).

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, що об'єднують 11 підрозділів, списку використаних джерел, переліку умовних позначень, загальний обсяг роботи складає 64 сторінки, з них 51 сторінка основного тексту, 2 рисунки. Список використаних джерел включає 86 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЕКОЛОГІЧНИХ ЗАКОНІВ ІЗ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

1.1. Види екологічних законів

Екологічне законодавство - це сукупність законів, які регулюють відносини, що утворюють предмет екологічного права, (природокористування, охорона навколишнього середовища, екологічна безпека). Екологічне законодавство в широкому сенсі слова - це система законодавчих та інших нормативних правових актів, що містять норми права, які регулюють суспільні відносини з охорони навколишнього середовища, раціонального використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки людини та інших об'єктів [2].

Ґрунтуючись на критерії об'єкта правового регулювання, сукупність таких законів можна поділити на три групи: законодавство про навколишнє середовище; законодавство про природні комплекси; природо ресурсне законодавство. Об'єктом екологічних відносин, регульованих законами першої групи, є навколишнє середовище в цілому, другий-природні комплекси, третьої-окремі природні об'єкти. Законодавство про навколишнє середовище - нове явище для України. Воно стало розвиватися з 90-х років ХХ ст. поряд з законом України «Про охорону навколишнього середовища» [15].

Екологічне законодавство необхідне для боротьби з проблемами навколишнього середовища та збереження природних ресурсів. Наприклад - екологічне законодавство стосується таких питань, як глобальне потепління, зміна клімату, викиди парникових газів, кислотні дощі, полювання на зникаючі види, вирубка лісів, виснаження природних ресурсів, забруднення води, повітря та ґрунту [17].

Г.В. Анісімова доцент кафедри екологічного права, Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» [77] стверджує, що необхідно вдосконалювати екологічне законодавство шляхом подальшої систематизації з урахування природно-правової доктрини прав, свобод та інтересів громадянина України. На теперішній час в науці спостерігаються активні пошуки порозуміння сутності екологічного права, його місця у правовій системі та співвідношення галузей права й законодавства.

У Сполучених Штатах Америки головним державним органом з питань управління екологічними нормами є Агентство з охорони навколишнього середовища. В Японії основним урядовим органом із захисту природи і запобігання її забруднення є Управління з охорони навколишнього середовища. У Китаї діє Державне управління, що займається проблемами забруднення та Комітет з охорони довкілля, а також ряд екологічних підрозділів на рівні міністерств, які займаються вирішенням питань в сфері екології [1].

У більшості країн Уряди мають власні органи з охорони навколишнього середовища, які виконують закони, що стосуються природного середовища, та охорони здоров'я людей [66].

Коли дослідники оцінюють екологічний закон людини чи спільноти, вони дивляться на те, як зовнішні елементи впливають на психічне, емоційне та фізичне здоров'я людини та в цілому. Вони можуть приймати оцінки, орієнтовані на зменшення епідемій або дитячої захворюваності, а також на покращення загальних профілактичних заходів охорони здоров'я в районі. Норми екологічного законодавства можуть охоплювати житло, транспорт, управління продуктами харчування та водопостачанням. Немає жодного аспекту життя, на який не поширюється екологічне законодавство, оскільки воно визнає взаємозв'язок усіх сфер економіки та населення.

Фундамент екологічного законодавства складають закони, які виступають основним джерелом екологічного права. Аналіз правового регулювання екологічних відносин в Україні свідчить, що законам і кодексам належить провідне місце. При цьому мова йде не тільки про закони спеціального екологічного призначення - «Охорона навколишнього природного середовища», «Оцінка впливу на довкілля», «Зона надзвичайної екологічної ситуації», «Екологічний аудит» та ін., й про закони загального характеру, які також відносяться до джерел екологічного права [63].

До числа нормативно - правових актів, що регулюють суспільні екологічні відносини, інтегрованим об'єктом, яких є природа, відноситься Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» [30]. Будучи одним з найважливіших джерел екологічного права України, цей Закон визначає правові, економічні та соціальні основи організації охорони навколишнього природного середовища як єдиного, інтегрованого об'єкту екологічних правовідносин. Крім цього, він по суті складає правову основу для розвитку галузевого екологічного законодавства і для вдосконалення ресурсних галузевих нормативно - правових актів, прийнятих ще до появи Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [49].

Важливим джерелом екологічного права України є Закон України «Про природно - заповідний фонд» [38], який визначає правові засади організації, охорони, ефективного використання природно - заповідного фонду України, відтворення його природних комплексів і об'єктів. У ньому знайшли відображення питання економічного забезпечення організації і функціонування природно - заповідного фонду, передбачено охорону територій та об'єктів природно - заповідного фонду, контроль за дотриманням їх режиму, вирішено.

Закон України «Про охорону атмосферного повітря» [34] визначає, що атмосферне повітря є одним з основних важливих елементів

природного середовища. Цей закон спрямований на підтримку, відновлення та поліпшення сприятливого стану атмосферного повітря для безпеки навколишнього природного середовища. Він визначає правові, нормативні та екологічні вимоги щодо захисту та використання навколишнього повітря.

У зв'язку з численними законодавчими актами, які регулюють екологічні відносини, а також в залежності від видів відносин, врегульованих нормам екологічного права, законодавчі акти можна розділити на кілька груп:

- Законодавчі акти, які переважно регулюють природо-ресурсні відносини - Земельний кодекс України, Кодекс України «Про надра», Лісовий кодекс України, Водний кодекс України, Закон України (ЗУ) «Про тваринний світ», ЗУ «Про природно-заповідний фонд», ЗУ «Про виключну (морську) економічну зону», ЗУ «Про рослинний світ», ЗУ «Про бджільництво», ЗУ «Про видобування і переробку уранових руд», ЗУ «Про меліорацію», ЗУ «Про мисливське господарство та полювання», ЗУ «Про концесії» та ін. [8, 19, 32, 38, 40, 46, 52, 58].

- Законодавчі акти, які переважно регулюють природоохоронні відносини - ЗУ «Про охорону атмосферного повітря», ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища», ЗУ «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку», ЗУ «Про поводження з радіоактивними відходами», ЗУ «Про відходи», ЗУ «Про перевезення небезпечних вантажів» та ін. [18, 22, 30, 34].

- Законодавчі акти, які переважно регулюють екологічні відносини – пов'язані із здійсненням природоохоронних функцій уповноважених державних органів: ЗУ «Про зону надзвичайної екологічної ситуації», ЗУ «Про правовий режим надзвичайного стану», ЗУ «Про оцінку впливу на довкілля», ЗУ «Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного

характеру», ЗУ «Про аварійно-рятувальні служби», ЗУ «Про захист людини від впливу іонізуючого випромінювання» та ін. [26, 31, 36, 39].

Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» зайняв центральне місце в системі екологічного законодавства і, став базовим для розвитку галузі як природоохоронного, так і природноресурсового законодавства, які в сукупності складають інтегрований комплекс екологічного законодавства України.

Саме така його роль виходить із ст. 2 цього Закону, в якій зазначено, що «відносини в галузі охорони навколишнього природного середовища в Україні регулюються цим Законом, а також розробляються відповідно до нього земельним, водним, лісовим законодавством, законодавством про надра, про охорони атмосферного повітря, про охорону і використання рослинного і тваринного світу та іншим спеціальним законодавством» [21].

Більш того, із закріпленням цього положення і визначенням у ст. 5 об'єктів правової охорони, Закон заклав основи диференційованого підходу до врегулювання екологічних відносин, це вплинуло на подальший розвиток системи екологічного законодавства як інтегрованої області, вперше серед об'єктів правової охорони навколишнього природного середовища, як сукупності природних та природно соціальних умов і процесів, законодавство закріплено інтегрований напрямок у правовому регулюванні екологічних аспектів.

1.2. Роль законодавства України у дотриманні та захисті екологічних законів

Зараз екологічне законодавство України це розгалужена система нормативних актів різної юридичної сили, що ускладнює їх

використання та призводить до численних неузгодженостей між ними або дублювання окремих актів. Наявність нормативних приписів у багатьох правових актах створює значні труднощі для їх практичного використання, в свою чергу непослідовність в екологічній політиці нашої країни привела до масштабної деградації природи, що, в свою чергу, негативно впливає на здоров'я і якість життя громадян.

Реформування реалізації екологічної політики, при цьому надавання гарантій екологічних прав громадянам стали одним із зобов'язань, які були взяті Україною відповідно до Угоди про асоціацію з Європейським Союзом (ЄС).

З багатьма екологічними та іншими конституційними положеннями пов'язана реалізація комплексного законодавства, заснованого також на нормах адміністративного, цивільного, муніципального та інших галузей права: міста потребують специфічному регулюванні охорони зелених насаджень, природних територій, пам'яток природи та культури, обліку громадської думки, попередженні і подоланні надзвичайних екологічних ситуацій. Охорона навколишнього природного середовища в населених пунктах має пріоритетне значення для проживання.

Як зазначає Г.О. Паладій [65] з відділу стратегій розвитку громадянського суспільства Національного інституту стратегічних досліджень значущістю питань безпечного довкілля залежить від рівня вимог до державної політики в екологічній сфері. В Україні сформована нормативно-правова база, наша країна приєднана до низки міжнародних документів, конвенцій, угод, також налагоджена співпраця з міжнародними інституціями у сфері охорони довкілля, але стан дотримання відповідного національного законодавства є незадовільним.

У своїх дослідженнях І.В. Гиренко [9] визнає, що до завдань Конституції не належить врегулювання більш детально для суспільних відносин. Вона становить той правовий фундамент, на якому

ґрунтується національне законодавство, яке у першу чергу регулює відносини охорони навколишнього природного середовища і є самостійним галузевим інститутом.

Метою законодавства про охорону навколишнього природного середовища в Україні є регулювання відносин у галузі охорони природи, використання та відновлення природних ресурсів, підтримання екологічної безпеки, запобігання та пом'якшення негативних наслідків господарської та іншої діяльності на навколишнє середовище, збереження природних ресурсів, генетичний басейн живої природи, ландшафти та інші природні комплекси, унікальні території та природні об'єкти, пов'язані з історико-культурною спадщиною [48].

Власником природних ресурсів України є народ України, який має право володіти, користуватися та розпоряджатися природними ресурсами. Підлягають державній охороні та регулюванню використання на території України наступні природоохоронні об'єкти: довкілля як сукупність природних та природно-соціальних умов, природні ресурси, що беруть участь в економічному циклі і не залучені до народного господарства - земля, мінеральні ресурси, вода, атмосферне повітря, ліси, рослинний світ, тваринний світ, ландшафти та інші природні комплекси [49].

Впровадження екосистемного підходу у політиці та вдосконалення систем інтегрованого екологічного менеджменту, інтеграція екологічної політики в інші політики, обов'язкова участь екологічної складової при розробці та затвердженні документів державного планування та в процесі прийняття рішень щодо здійснення господарської діяльності. Подібні документи, можуть мати значущий вплив на навколишнє середовище, зокрема, екологічне оновлення промислових підприємств за рахунок зниження ставок екологічного процесу у співпраці з удосконаленням екологічних характеристик виробництва, та з країнами Європейського Союзу.

Верховна Рада України прийняла Закон «Про оцінку впливу на навколишнє середовище» [31], який дає можливість впровадити прогресивну, оновлену та європейську модель оцінки впливу на навколишнє середовище відповідно до вимог Директиви 2011/92 / ЄС про оцінку впливу на навколишнє середовище.

Проект Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку» [39], який враховує вимоги Протоколу про стратегічну екологічну оцінку та Директиви 2001/42 / ЄС про оцінку впливу певних планів і програм на навколишнє середовище, був переданий на розгляд Верховної Ради у другому читанні.

За басейновим принципом згідно Рамкової директиви по воді 2000/60 / ЄС Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження комплексних підходів до управління водними ресурсами за басейновим принципом», який встановлює правові засади інтегрованого управління водними ресурсами. Також цей Закон створив законодавчу основу для виконання Директиви про повені 2007/60 / ЄС [72, 73].

Закон України № 2047-VIII від 18 травня 2017 р. Про внесення змін до Закону України «Про питну воду та питне водопостачання», прийнятий Верховною Радою України, встановив правові основи для реалізації окремих положень Директиви 98/83/ЄС про якість води для споживання людьми і Директиви 91/271/ЄС про очищення міських стічних вод [57, 59, 73].

Верховна Рада прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту тварин», який передбачає посилення захисту місць проживання тварин в заповідному фонді, заборона на використання електрики, петель і вогнепальної зброї для забою тварин [38, 40].

З метою запобігання руйнування середовища проживання рідкісних видів, тварин і рослин, занесених до Червоної книги України Верховна Рада також прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань імплементації європейських екологічних норм з охорони середовища існування рідкісних видів тварин і рослин» [72].

З метою реалізації положень Директиви 2009/147 / ЄС про охорону диких птахів і Директиви 92/43 / ЄС про збереження природного середовища існування, дикої фауни і флори Міністерством екології та природних ресурсів України проведено аналіз переліку видів птахів, перелічених в Додатках I, II, III Директиви 2009/147 / ЄС з охорони диких птахів, статусу присутності цих видів на території України, характеру і часу їх перебування, а також включення їх до Червоної книги України на підставі наявних наукових даних. 270 потенційних об'єктів Смарагдової мережі Європи в Україні були визначені для захисту рідкісних і перебувають під загрозою зникнення природних середовищ існування, видів флори і фауни, що підлягають збереженню відповідно до Бернської конвенції [41, 53,54, 56].

Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України розроблено проект Закону України «Про охорону природних середовищ існування та видів природної фауни і флори (важливого для Європи)». В даний час доопрацьовується проект із зацікавленими сторонами.

З метою реалізації Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат Верховна Рада прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України про охорону пралісів відповідно до Рамкової конвенції про охорону та Сталий розвиток Карпат», яка забороняє вирубку незайманих лісів, вводить адміністративну відповідальність за знищення та пошкодження незайманих лісів [72].

Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України розробляє Концепцію реформування природоохоронних дозволів і технічну версію проекту Закону України «Про систему природоохоронних дозволів» з метою реалізації положень Директиви 2010/75 / ЄС [77].

З метою формування ефективної внутрішньої кліматичної політики Кабінет Міністрів України прийняв Концепцію реалізації державної політики в області зміни клімату на період до 2030 року, яка стала першим комплексним нормативним актом за довгі роки по вдосконаленню і систематизації діючої Політики в області зміни клімату, що передбачає розробку Стратегії низьковуглецевого розвитку та стратегії адаптації до зміни клімату [29].

Зараз Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України активно працює над впровадженням системи моніторингу, звітності та перевірки викидів парникових газів в Україні. Зокрема, воно розробляє Закон України «Про системи моніторингу, перевірки та звітності щодо викидів парникових газів» (відповідно до Директиви 2003/87 / ЄС, що встановлює схему торгівлі квотами на викиди парникових газів в Співтоваристві) [60].

Удосконалення екологічного законодавства включає завершення процесу кодифікації для регулювання правовідносин у сфері екологічної безпеки на законодавчому рівні.

1.3. Проблемні аспекти у дотриманні та захисті екологічних законів

Екологічне законодавство – це зовнішній прояв правових актів компетентних державних органів, які поширюються на сферу екологічних відносин. Основними формами джерел екологічного законодавства є закони, кодекси, а отже їх проблемні аспекти

актуалізують не тільки нинішній соціально-політичний контекст, а й глибинні процеси трансформації усіх суспільних наук, які намагаються розробити достовірну модель соціального розвитку, в тому числі правового життя. Ці трансформації простежуються в політико-правовому напрямку.

Глобальні екологічні проблеми змусили задуматися про наслідки людської діяльності. Ідея про можливість знищення життя на Землі призвела до ідеї прав майбутніх поколінь. У преамбулі Конституції України 1996 р. вперше згадується про відповідальність Верховної Ради та всього українського народу перед майбутніми поколіннями. Одне з прав майбутніх поколінь у певному розумінні можна вважати як збереження генофонду українського народу. Стаття 16 Конституції України покладає цей обов'язок на державу.

У своїх дослідженнях Е.М. Оль [75] стверджує, що проблеми державного законодавства в екологічній сфері породжують порушення або обмеження екологічних прав людини. Рішення проблем в екологічній сфері можливе шляхом створення нових, а також усунення протиріч між чинними нормативно-правовими актами, систематизацією законодавства і встановленням єдиної практики застосування екологічних норм. У зв'язку з цим реалізація екологічних прав людини залежить від якості нормативних правових актів і ефективного їх застосування.

На думку Г.І. Балюка [77], доктора юридичних наук, професора кафедри екологічного права юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, члена-кореспондента НАПрН України, що цілком очевидно, для вирішення будь-яких екологічних проблем необхідно змінити насамперед свідомість людини, її культуру, світогляд тощо. Вирішальну роль у цій трансформації відіграє саме еволюція свідомості, і можна досягти її, шляхом екологізації свідомості особистості.

Вчений Національного університету біоресурсів і природокористування України, Л.О. Головка [84] у своїй науковій статті пояснив правове регулювання постачання питної води в Нідерландах та голландську систему гарантій, що забезпечують захист та безпеку питної води. Нідерланди - одна з країн, де хлор не використовується взагалі ні для первинної дезінфекції, ні для підтримки залишків дезінфікуючого засобу в розподільчій мережі. Голландський підхід дозволяє виробляти та розподіляти питну воду без використання хлору, не порушуючи при цьому безпеку мікробів у крані.

Білоруський вчений Т.І. Макаров, доктор юридичних наук, професор [77], досліджуючи способи і засоби пізнання екологічного права, враховував, що сучасна світоглядна основа екологічних відносин згідно підходам, сформованим у міжнародному праві, базується на принципі сталого розвитку, який також лежить в основі економічного і соціального розвитку суспільства.

Думки німецьких та українських вчених [85] співпадають, щодо того, як важливо координувати економічні, соціальні та екологічні рамки в українській національній політиці, вдосконалювати екологічну політику, це повинно бути вираженням стратегії розвитку, соціальної, а не лише продуктивної ефективності, яка спрямована на турботу про навколишнє середовище. При цьому йому доведеться виходити з географічно-екологічної ситуації та екологічних проблем окремих регіонів, які є результатом попередньої взаємодії суспільства та природи. З географічної точки зору основними пунктами української екологічної політики мають бути:

- ✓ балансування регіонального економічного, соціального та екологічного розвитку;
- ✓ просування науково зрілих технологій без викидів або з низьким рівнем викидів;

- ✓ реконструкція економічної структури регіонів на користь економічних послуг, туризму;
- ✓ координація регіональної економічної структури з відповідними потенціалами, що сприяють розвитку та зовнішнім зв'язкам регіону;
- ✓ підтримка концепцій раціонального використання природних ресурсів у гармонії з природоохоронними інтересами,
- ✓ розвиток промислових технологій на екологічно високому рівні, діяльність у цих напрямках, вимагає відповідної правової бази.

Регіоналізація, необхідна для реалізації екологічної політики, логічно необхідно враховувати всі характеристики регіону: розташування країни, демографічну ситуацію, різні просторові потенціали та їх використання, структуру та взаємозв'язки економіки, особливі характеристики, природні умови життя населення та медико-екологічну ситуацію.

Законодавство України про природні ресурси часто не чітко і послідовно регулює правові гарантії виникнення, реалізації, припинення захисту права на використання природи. Це вимагає глибокого аналізу складу правових гарантій у цій галузі [81].

З огляду на важку соціальну кризу в Україні, обговорення економічних трансформацій має пріоритет над екологічними при розробці рамок розвитку, важливість екологічних координацій потрібно підкреслювати знову і знову.

Поетапні рішення є реальними, за стадією активації слідує стадія інновацій та стабілізації (у поєднанні зі зменшенням техногенного навантаження на природне навколишнє середовище) і, нарешті, етап екологічних перетворень, який би підвищив екологічну безпеку населення в цілому. Модель сталого розвитку української економіки, яка зараз вирішується, повинна забезпечити значну підтримку у формуванні та реалізації екологічної політики України.

РОЗДІЛ 2

ЗАКОНОДАВСТВО ПРИРОДООХОРОННОГО НАПРЯМКУ

2.1. Система екологічного законодавства

2.1. 1. Правові та екологічні аспекти - Земельний кодекс України. Земельний кодекс України вже з 1 січня 2002 року набрав чинності та складається з 212 статей, прикінцевих та перехідних положень, які згруповані в 37 розділів і 10 глав. Кодифікований законодавчий акт, що визначає земельну систему законодавства України, принципи, основні інститути, розподіл земель України на окремі категорії з особливим правовим режимом, підставами набуття і припинення, змістом і порядком реалізації права власність та інші права на землю.

Метою цього Кодексу було створення правової основи для регулювання земельних відносин відповідно до положень Конституції України, розвитку земельних відносин в результаті земельної реформи. Згідно статті 3 Кодексу земельні відносини регулюються Конституцією України, цим Кодексом, а також приймаються відповідно до них нормативно-правові акти [47, 47].

При цьому необхідно зазначити, що в системі законодавство України Земельний кодекс України має статус закону, який не має більшої юридичної сили, ніж інші закони. Вказано положення статті 3 Кодексу не можуть тлумачитися, як надання йому більш високого статусу юридичної сили у порівнянні з іншими законодавчими актами у галузі регулювання земельних відносин.

Отже, якщо такі акти прийняті раніше цього Кодексу, відповідно до п 3 прикінцевих положень Земельного кодексу України, законами та

іншими нормативними актами, прийняті до набрання чинності цим Кодексом, застосовуються в частині, яка не суперечить цьому Кодексу.

Однак, якщо такі законодавчі акти прийняті після набрання чинності Земельним кодексом України, то спочатку, як правило, таке законодавство буде мати пріоритет при застосуванні, і, по-друге, одночасно з прийняттям такого законодавства повинні бути внесені зміни і доповнення до відповідних положень Земельного кодексу України.

Віталій Уркевич [79] суддя Великої Палати Верховного Суду доктор юридичних наук, професор стверджує, що протягом періоду проведення земельної реформи в Україні діяли три земельні кодекси, це був Земельний кодекс УРСР від 18 лютого 1990 р., Земельний кодекс України в редакції від 13 березня 1992 р. та Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. Не дивлячись на те, що останній земельний кодекс зберігає чинність вже більше п'ятнадцяти років, в нього за весь час його дії було внесено 108 змін і доповнень, що істотно змінили первісний зміст його нормативних приписів [45].

У цілому Земельний кодекс України грає цементуючу, стабілізуючу роль в структурі земельного законодавства України, так як визначає його принципи та зміст основних інститутів, тим самим надаючи певну логіку земельному законодавству України, стабільність і систему. Зокрема, система земельного законодавства України досить чітка в структурі Земельного кодексу України [44].

2.1.2. Правові та екологічні аспекти – Водний кодекс України.

Особливості екологічної та юридичної відповідальності за незаконне використання певних водних об'єктів в Україні є дуже актуальними та вимагають вирішення низки суперечливих питань якомога швидше та ефективніше, оскільки існуючі у чинному законодавстві правові норми

щодо водних об'єктів, пов'язані із заборонами та зобов'язаннями, не повністю забезпечені нормами, що встановлюють юридичну відповідальність за їх невиконання [5].

В.І. Барчук [5] у своїй науковій роботі, описав про деякі особливості цивільної відповідальності за порушення норм використання малих річок відповідно до екологічного та цивільного законодавства України, проаналізував суперечливі та дублюючі норми в цивільному кодексі, у Водному кодексі та спеціальному акті - Методика підрахунку шкоди за стан порушених норм щодо використання та захисту водного законодавства, пропонування власного рішення для вирішення цієї проблеми.

Дослідженнями Н.В. Локтева-Маклашова [59] обґрунтовано доцільність впровадження управління басейновим принципом у сфері використання, охорони води та водних ресурсів. Запропоновано шляхи практичного застосування основних засад цього принципу, а саме шляхом створення системи управління водними ресурсами та забезпечення умов для економічно збалансованого розвитку водних комплексів річкових басейнів на базі Басейнної водної асоціації, так як принципи басейнового управління водними ресурсами на сьогодні всесвітньо визнані принципи управління водними ресурсами.

Водне законодавство Грузії, Молдови та України розглядається та порівнюється з Рамковою директивою про води Європейського Союзу з акцентом на якість води, забруднення та управління водними ресурсами. Теоретичні аспекти та імплементація законів обговорюються з точки зору інтеграції до європейського водного законодавства. Виявлено розбіжності, які слід усунути у майбутньому національному законодавстві [86].

Черкашина Марина Костянтинівна кандидат юридичних наук, доцент кафедри екологічного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого [83] вважає що, розробка стратегії

правового регулювання водних відносин на основі екосистемного підходу повинна базуватися на: 1) переорієнтації розвитку суспільства із способу широкого використання природних ресурсів на спосіб створення стійкого, екологічно безпечного та економічно ефективної системи природокористування; 2) дотримання збалансованості екологічних, соціальних та економічних елементів сталого розвитку; 3) поєднання природного, соціального та економічного значення водного середовища.

Екологічне законодавство повинно розглядати водне середовище в комплексі взаємодіючих екологічних систем, у взаємозв'язку його компонентів, елементів та явищ [15].

Для формування стійкого розвитку країни положення про екосистемний підхід, басейновий принцип і розробку Генеральної схеми стійкого водного розвитку повинні бути закріплені і розвинуті в національному водному законодавстві, як основні правові норми для управління водними ресурсами України.

Необхідно законодавчо обмежити або заборонити скид забруднюючих речовин у випадках, коли властивість самоочищення водного об'єкта вичерпано, розробити законодавчу базу про економічне стимулювання водокористувачів, які переходять на екологічні технології та обладнання, що не порушують властивості водних об'єктів по самоочищенню і самовідновленню.

2.1.3. Правові та екологічні аспекти - Лісовий кодекс України. Вчені Національного лісотехнічного університету України [4] свої наукові дослідження присвятили особливостям економічному та правовому регулюванню українського лісового господарства та управлінню лісами. Ними було проаналізовано теоретичні та методологічні засади національної лісової політики. Визначено

відмінності між національною лісовою політикою та лісовим законодавством. Обґрунтовано необхідність прийняття Закону України «Про національну лісову політику». Сформульовано рекомендації щодо реалізації економічних інституційних цілей лісової політики України.

І.А.Дубовіч, Г.М.Лесюк [4] вважають, що прийняття Закону України «Про національну лісову політику» дозволить правильно сформулювати цілі національної лісової політики, враховувати особливу роль лісів у підвищенні врожайності сільськогосподарських культур, що сприяє запобіганню ерозії ґрунтів, і буде підтримувати цикл води та протидії зміни клімату.

У деяких країнах світу немає окремого документа про національну лісову політику, оскільки вважається, що законодавство містить положення про лісову політику [13, 15].

Аналізуючи Земельний, Лісовий, Водний кодекси України, а також Закон України «Про полювання та мисливство», кандидат юридичних наук, суддя апеляційного суду Івано-Франківської області О.О.Томин [80] стверджує, що фауністичний сервітут має складний міжгалузевий характер і регулюється зазначеними та іншими нормативними актами. На цьому етапі розвитку чинного законодавства щодо використання тваринного світу, в тому числі для полювання або риболовлі встановлюються земельні, лісові та водні сервітути, які поділяються на приватні та державні. Для користувачів мисливських угідь приватні сервітути встановлюються шляхом укладення договорів, а для осіб, які займаються мисливством - державні, що впливає з положень чинного законодавства.

Було б доцільним закріпити повноваження щодо встановлення публічних земельних, водних та лісових сервітутів у чинному законодавстві України за місцевими радами, і для ведення мисливського господарства та здійснення полювання. Законодавство України регулює порядок встановлення та зміст сервітуту, наявні норми, що містяться в

нормативно-правових актах різних галузей законодавства. Відповідно до ст. 401 Цивільного кодексу (ЦК) України сервітут кваліфікується як обмеження права власності. Зміст та особливості встановлення та припинення сервітутів розкрито у ст. 402 - 406 ЦК України. Сервітут може належати власнику-володарю сусідньої земельної ділянки, а також іншій, конкретно визначеній особі (особистий сервітут) відповідно до ч. 2 ст. 401 Цивільного кодексу України [80].

Лісове законодавство - ключовий інструмент реалізації лісової політики, основна мета якого це розмежувати права та обов'язки по використанню, захисту і відтворення лісових ресурсів, а не викласти цілісне бачення і цілі розвитку лісового господарства.

2.2. Стратегія державної екологічної політики України та її відображення в нормативно-правових актах

Ще в квітні 2019 року Петро Порошенко підписав Закон «Про Основні засади (стратегію) екологічної політики України на період до 2030 року», який парламент підтримав у другому читанні наприкінці лютого 2019 року [29].

На початку XXI століття світове співтовариство визнало, що зміна клімату є однією з основних проблем світового розвитку з потенційно серйозними загрозами для світової економіки та міжнародної безпеки в результаті збільшення прямих і непрямих ризиків, пов'язаних з енергетичною безпекою, забезпеченням їжі та питної води, стабільне існування екосистем, ризики для здоров'я та життя людей.

Рамкова конвенція ООН про зміну клімату встановила основу для вирішення цієї проблеми, Кіотський протокол до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату, ратифікований Законом України «Про ратифікацію Кіотського протоколу до Рамкової конвенції ООН про

зміну клімату», встановлює кількісні цілі щодо скорочення викидів парникових газів на період до 2020 року для розвинених країн та країн з перехідною економікою, до складу якої входила Україна.

У грудні 2015 року у Франції прийнято нову глобальну кліматичну Паризьку угоду до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату, ратифіковану Законом України «Про ратифікацію Паризької угоди».

Відповідно до положень Паризької угоди, Україна, як сторона угоди, зобов'язана внести свій національно визначений внесок у досягнення цілей сталого низьковуглецевого розвитку всіх галузей економіки та підвищення здатності адаптуватися до негативних наслідків зміни клімату [49].

Кабінет Міністрів України затвердив Національну стратегію поводження з відходами в Україні до 2030 року, яка представляє собою концептуальний документ, включає в себе: опис проблем в цій сфері, цілі і принципи політики, вплив відходів на суспільство, відходи. Стратегія містить розділи за окремими категоріями відходів - міські відходи, промислові відходи, будівельні відходи, небезпечні відходи, сільськогосподарські відходи, окремі види відходів.

На даний момент Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України розробило Національний план дій з управління відходами. Очікується, що протягом трьох місяців після прийняття Національної стратегії буде розроблено новий розділ Закону України «Про відходи» з урахуванням положень Стратегії [18].

З метою реалізації положень Директиви 2009/147 / ЄС про охорону диких птахів і Директиви 92/43 / ЄС про збереження природного середовища існування, дикої фауни і флори Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України провело аналіз переліку видів птахів, перелічених у Додатках I, II, III Директиви 2009/147 / ЄС з охорони диких птахів, статусу присутності цих видів на території

України і терміну їх перебування, а також включення їх до Червоної книги України на підставі наявних наукових даних [41].

270 потенційних об'єктів Смарагдової мережі Європи в Україні були визначені для захисту рідкісних і перебувають під загрозою зникнення природних середовищ існування, видів флори і фауни, що підлягають збереженню відповідно до Бернської конвенції [37, 54].

Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України розроблено проект Закону України «Про охорону природних середовищ існування та видів природної фауни і флори (важливого для Європи)». В даний час доопрацьовується проект із зацікавленими сторонами [30, 53].

З метою реалізації Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат Верховна Рада прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України про охорону лісів відповідно до Рамкової конвенції про охорону та Сталий розвиток Карпат», яка забороняє вирубку незайманих лісів, вводить адміністративну відповідальність за знищення та пошкодження незайманих лісів [72].

З метою реалізації положень Директиви 2010/75 / ЄС Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України розробляє Концепцію реформування природоохоронних дозволів і технічну версію проекту Закону України «Про систему природоохоронних дозволів».

У 2016 році була ратифікована Паризька хартія, яка передбачає заходи зі скорочення викидів парникових газів та адаптації до зміни клімату.

З метою формування ефективної внутрішньої кліматичної політики Кабінет Міністрів України прийняв Концепцію реалізації державної політики в області зміни клімату на період до 2030 року, яка стала першим комплексним нормативним актом за довгі роки по вдосконаленню і систематизації діючої Політики в області зміни клімату, яка передбачає розробку Стратегії низьковуглецевого розвитку та стратегії адаптації до зміни клімату.

Зараз Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України активно працює над впровадженням системи моніторингу, звітності та перевірки викидів парникових газів в Україні. Зокрема, воно розробляє Закон України «Про системи моніторингу, перевірки та звітності щодо викидів парникових газів» (відповідно до Директиви 2003/87 / ЄС, що встановлює схему торгівлі квотами на викиди парникових газів в Співтоваристві).

З метою реалізації Регламенту 842/2006 / ЄС за фторованим парниковим газом і Регламенту 2037/2000 / ЄС про речовини, що руйнують озоновий шар, Міністерство екології та природних ресурсів України розробило Закон України «Про охорону озонового шару», який передбачає введення заборон на використання контрольованих речовин, зокрема гідрохлорфторвуглеводів з 2020 року, заборона на імпорт обладнання, що працює з гідрохлорфторвуглеводів, встановлення вимог щодо моніторингу та перевірки витоку контрольованих речовини, визначення зобов'язань по відновленню, регенерації та знищення наркотичних речовин, встановлення освітніх і сертифікаційних вимог для відповідного персоналу і компаній, а також встановило правила поводження з фторованими парниковими газами.

Розроблено нову редакцію Закону України «Про державну систему біобезпеки при створенні, тестуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів» (тепер про міжвідомчої координації). Проект відправлений в ЄС для експертизи [10].

РОЗДІЛ 3

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАХИСТУ ДОВКІЛЛЯ

3.1. Механізми захисту довкілля, передбачені в законах України

З метою захисту природного довкілля, життя та здоров'я населення від негативних наслідків забруднення навколишнього середовища, досягнення гармонійної взаємодії суспільства та природи, охорони природних ресурсів, раціонального використання та відтворення, держава вживає заходів щодо регулювання цих сфер життя і видає обов'язкові нормативні акти.

Верховною Радою України прийнято такі кодекси, як Земельний, Водний, Лісовий, про надра, закони: Про оцінку впливу на довкілля, Про державний контроль за використанням та охороною земель, Про охорону земель, Про охорону атмосферного повітря, Про екологічну мережу України, Про природно-заповідний фонд, Про тваринний світ, Про рослинний світ, Про захист рослин, Про Червону книгу України. Основним нормативно-правовим актом, що визначає економіко-правові та соціальні основи організації охорони навколишнього природного середовища задля інтересів нинішнього та майбутніх поколінь це Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» [30].

Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» [30] прийнятий 25.06.1991 року, введений в дію 01.07.1991 року. До нього за період його існування, а це 29 років, 54 рази вносилися зміни, редагуючи тіло закону в усіх його розділах. Всього Закон складається із 16 розділів, а саме:

- загальні положення;
- екологічні права та обов'язки громадян;

- повноваження рад у галузі охорони навколишнього природного середовища;
- повноваження органів управління в галузі охорони навколишнього природного середовища;
- спостереження, прогнозування, облік та інформування в галузі навколишнього природного середовища;
- нормування в галузі навколишнього природного середовища;
- контроль і нагляд у галузі охорони навколишнього природного середовища;
- регулювання використання природних ресурсів;
- економічний механізм забезпечення охорони навколишнього природного середовища;
- заходи щодо забезпечення екологічної безпеки;
- природні території та об'єкти, що підлягають особливій охороні;
- надзвичайні екологічні ситуації;
- вирішення спорів у галузі охорони навколишнього природного середовища;
- відповідальність за порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища;
- міжнародні відносини України у галузі охорони навколишнього середовища [30].

Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» [30] запроваджені такі механізми захисту довкілля, як розробка цільових екологічних програм, розвиток екологічної культури у суспільстві, проведення наукових досліджень в цій сфері, встановлення екологічних нормативів та викиди у навколишнє природне середовище забруднюючих хімічних речовин, здійснення державного і громадського контролю за охороною довкілля, дотриманням правил та екологічних вимог використання природних ресурсів, запровадження

економічних заходів, охорона і збереження природно-заповідного фонду та інші заходи переважно контролюючого напрямку.

3.2. Практична реалізація механізмів захисту довкілля в Україні

Державні та місцеві екологічні програми розробляються з конкретною метою, механізмами їх реалізації, з конкретно визначеними виконавцями та джерелами фінансування. Програми розробляються на фіксований період, бувають довгострокові (на період 5-10 років), середньострокові (1-5 років) і короткострокові (до 1 року).

Державні цільові екологічні програми як механізми охорони навколишнього природного середовища розробляються за наявності проблеми, яка не може бути вирішена територіальним або галузевим управлінням і вимагає державної підтримки та затверджується парламентом або урядом, це визначено Законом України «Про державні цільові програми» [21].

Наприклад: Законом України від 21.04.2011 року №3268-VI затверджено Загальнодержавну програму розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року, яка передбачає, зокрема, з метою забезпечення потреб національної економіки у мінеральних ресурсах за рахунок власного видобутку такої сировини як: кам'яного вугілля, залізних і марганцевих руд, урану, титану, цирконію, графіту, хрому, міді, цинку, свинцю, літію та інших. Видобуток цих ресурсів потребує великих матеріальних витрат на геологіко-розвідувальні роботи, обладнання, матеріально-технічну базу та оплату найманої праці [72].

Тому без національної програми та розподілу значних фінансових ресурсів неможливо задовольнити потреби країни в мінеральних ресурсах для забезпечення економічної стабільності, зменшення імпорту мінеральних ресурсів та збільшення її експорту.

Законом України від 22.03.2001 року №2333-III затверджено Загальну програму охорони та відтворення довкілля Азовського і Чорного морів [69]. Дана програма розроблена для створення сприятливих умов для життя, оздоровлення та відпочинку, збереження та відтворення біорізноманіття та морських ресурсів, оскільки ці моря у великих кількостях отримують забруднюючі речовини зі стічних вод, стоку річок, промислових підприємств та комунальних підприємств [70]. Наприклад, лише металургійними комбінатами «Азовсталь», імені Ілліча, концерном «Азовмаш» щороку скидається велика кількість стічних вод, що завдає непоправну шкоду довкіллю.

Постановою Кабінету Міністрів України від 05.12.2007 року №1376 затверджена Державна цільова екологічна програма проведення моніторингу навколишнього природного середовища, з метою забезпечення єдиної державної системи моніторингу навколишнього середовища, що дозволить створити єдину мережу спостережень, визначити спільні пріоритети в плануванні дій суб'єктів системи моніторингу та підвищити ефективність її функціонування [78].

Постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2009 року №1029 затверджено Державну цільову екологічну програму приведення в безпечний стан уранових об'єктів виробничого об'єднання «Придніпровський хімічний завод» [12]. Завод переробляв уранову руду, в результаті чого утворюються радіоактивні відходи від виробництва урану, які необхідно вивезти та утилізувати з метою усунення негативних екологічних наслідків, а завод повинен бути екологічно чистим та захищати населення і навколишнє середовище від шкідливого впливу іонізуючого випромінювання [25].

Для реалізації цих заходів потрібні значні фінансові ресурси, яких немає у місцевих бюджетах. На регіональному рівні розроблені та діють такі регіональні цільові екологічні програми, як:

1. Комплексна програма розвитку водного господарства Херсонської області на період до 2020 року, затверджена рішенням Херсонської обласної ради від 05.04.2012 року №434, яка передбачає: утримання водогосподарського та меліоративного комплексу; будівництво систем питного водопостачання; будівництво, реконструкція та капітальний ремонт гідротехнічних споруд, захисних дамб від повені, берегозахисних споруд, очищення та регулювання русел і водойм, відновлення та підтримка сприятливого гідрологічного режиму та санітарного стану річок і водосховищ; зменшення інтенсивності поверхневого стоку; влаштування дренажних споруд на об'єктах житлово-комунального господарства, господарських об'єктах, сільськогосподарських землях, урбанізованих територіях; забезпечення екологічно безпечного функціонування водойм дніпровського каскаду; відродження та підтримка сприятливого гідрологічного стану річок.

2. Обласна програма «Питна вода Херсонщини», затверджена рішенням Херсонської обласної ради від 10.05.2012 року №472, мета якої полягає у забезпеченні населення якісною питною водою, яка відповідатиме вимогам державного стандарту щодо хімічного складу для безпечного споживання людиною. Приблизно 50% таких джерел побутового та питного водопостачання в регіоні. Також метою цієї програми є збереження навколишнього середовища, яке пошкоджується скидами у Дніпровське та Каховське водосховища та неочищеними та знезараженими стічними водами очисних споруд [57].

Наприклад, до Каховського водосховища з каналізаційних мереж м. Берислав потрапляє 1 тис. м³ неочищених і знезаражених стічних вод щодоби. Вирішити поставлені програмою завдання можливо завдяки спільному фінансуванню (з державного бюджету та місцевих бюджетів

всіх рівнів) витрат на будівництво, капітальний ремонт і реконструкцію очисних споруд, водопровідних мереж, свердловин тощо [61, 62].

3. Обласна програма «Ліси Херсонщини» на 2017 - 2020 роки, затверджена рішенням Херсонської обласної ради від 30.03.2017 року №373, метою якої є поліпшення складної екологічної ситуації у степовому регіоні шляхом лісорозведення і відновлення лісів для підвищення рівня лісистості; підвищення стійкості лісових екосистем; забезпечення охорони і захисту лісів. Досягнення цієї мети програми залежить від злагодженої роботи органів державної влади з органами місцевого самоврядування та належний рівень фінансування [57, 58].

4. Програма розвитку рибного господарства в Херсонській області на 2020 – 2022 роки, затверджена рішенням Херсонської обласної ради від 29.05.2020 року №1655, яка передбачає поповнення водних біоресурсів для задоволення фізіологічних потреб населення в цінному і якісному продукті харчування – рибі та продукції з неї; розвиток аквакультури та збереження цінних порід риби [74].

Екологічна культура - важливе явище у суспільстві, яке має належним чином сприймати світ, природу та навколишнє середовище, дбайливо ставитись до них та берегти їх, запобігати екологічній кризі, яка може призвести до самознищення людства [55].

Практична реалізація такого методу охорони навколишнього середовища, передбаченого законом, як розвиток екологічної культури суспільства втілюється, зокрема, через Закон України «Про освіту», у статті 6 якого серед засад державної політики у сфері освіти та принципів освітньої діяльності є формування культури здорового способу життя, екологічної культури і дбайливого ставлення до довкілля [28].

Виховання екологічної свідомості серед населення є важливим аспектом збереження довкілля. З цього приводу колегією Міністерства

освіти і науки України 20.12.2001 року прийнято рішення №13/6-19 «Про концепцію екологічної освіти в Україні» [28].

Ця концепція передбачає розвиток екологічної культури людини протягом усього її життя, починаючи з сімейного виховання (материнська школа), де батьки дитини формують перші уявлення про навколишній світ, прищеплюють повагу та відповідальність за все живе навколо нього. Виховання дитини в дусі поваги до природи, у свою чергу, залежить від загальної культури батьків та їх екологічного виховання.

Наступною ланкою розвитку екологічної свідомості дитини є дошкільні навчальні заклади (дитячі садки), де вихователі забезпечують умови для розвитку та підтримки того позитивного, що вже було набуто в сім'ї, і дають дітям основні знання про природу в розмовах, іграх, читання казок, перегляд мультфільмів тощо.

Основною ланкою в екологічній освіті людини є середні школи, оскільки не всі її випускники мають наміри до здобуття вищої екологічної освіти. Школи відіграють провідну та важливу роль в екологічній освіті та вихованні молодших школярів, оскільки на цьому етапі життя формується мислення та обізнаність дитини про навколишнє середовище та закладаються основні знання про екологічну культуру.

У студентів вищих навчальних закладів формуються глибокі екологічні знання та висока екологічна культура.

Крім того, протягом усього життя всі верстви та категорії населення отримують освіту з питань екологічної культури, шкідливих звичок для людського організму та речовин, що забруднюють навколишнє середовище за допомогою засобів масової інформації (телебачення, радіо, газети, журнали, брошури, електронні ЗМІ), фото виставки, фестивалі, конкурси, зоопарки, заповідники тощо.

Такі механізми захисту довкілля, як встановлення використання нормативів природних ресурсів, передбачені ст. 33 Закону України «Про

охорону навколишнього природного середовища» затверджуються Кабінетом Міністрів України у формі відповідних Порядків та практично реалізуються через Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України та іншими органами виконавчої влади [30].

Так, наприклад, постановою Кабінету Міністрів України від 11.09.1996 року №1100 затверджено Порядок розробки нормативів гранично допустимого скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти та перелік забруднюючих речовин, скидання яких у водні об'єкти регламентується. Згідно з правилами цього Порядку, максимально допустимим скидом забруднюючих речовин, що знаходяться у зворотних водах водокористувачів, є маса речовини у зворотній воді, яка є максимально допустимою для видалення цієї точки водного об'єкта на одиницю часу. Такі стандарти встановлені для водокористувачів, які скидають зворотну воду у водойми [72].

Постановою Кабінету Міністрів України від 13.03.2002 року №299 затверджена Процедура розробки та затвердження стандартів екологічної безпеки, яка встановлює механізм розробки та затвердження науково обґрунтованих стандартів екологічної безпеки (далі - стандарти) з метою уникнення, зменшення або запобігання негативних наслідків забруднення повітря [67, 78].

Державний контроль за охороною навколишнього природного середовища здійснюється органами виконавчої влади та виконавчими органами місцевого самоврядування. Основним контролюючим органом, що здійснює контроль у сфері охорони навколишнього природного середовища, є Державна екологічна інспекція України, яка діє на підставі Положення, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 19.04.2017 року №275 [68].

Крім Держекоінспекції, контролюючими функціями наділені галузеві органи виконавчої влади, які мають у своїх штатах інспекторів з відповідними повноваженнями. А саме органи рибоохорони, лісового,

сільського господарства, з питань охорони земель, фітосанітарного контролю, служба державного контролю природно-заповідного фонду та інші [68].

Також статтею 36 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [30] передбачений механізм громадського контролю у галузі охорони навколишнього природного середовища через громадських інспекторів з охорони довкілля.

Громадські інспектори з охорони довкілля не є державними службовцями і виконують контролюючі функції на громадських засадах та підконтрольні територіальним органам Держекоінспекції.

При цьому вони уповноважені на складання протоколів про адміністративні правопорушення, як самостійно у випадках, визначених Кодексом України про адміністративні правопорушення, так і беруть участь у спільних перевірках і рейдах інспекторів Держекоінспекції.

3.4. Пропозиції щодо поліпшення механізмів і способів захисту довкілля

З проведеного аналізу видно, що законодавство закріплює різні механізми охорони навколишнього середовища, достатні для його збереження.

Однак ці механізми захисту навколишнього середовища виявились неефективними на етапі їх практичного впровадження і вимагають іншого підходу до застосування.

За результатами дослідження практичної реалізації державних та регіональних цільових екологічних програм встановлено, що для практичної реалізації всіх програм потрібні значні кошти, які не виділяються або виділяються не в повному обсязі (недостатньо)

органами державної влади та органи місцевого самоврядування. Таким чином, державний бюджет України на 2020 рік передбачає фінансування природоохоронних заходів приблизно на 8 млрд грн, що становить 0,2% від валового внутрішнього продукту України. Для порівняння, європейські країни витрачають майже щороку на охорону навколишнього середовища 2% ВВП [14, 20, 27].

Очевидним є недостатнє фінансування державних і регіональних цільових екологічних програм, яке необхідно суттєво збільшувати, приділяючи захисту довкілля більше уваги [20, 44].

У порівнянні з європейськими країнами в Україні на дуже низькому рівні перебуває екологічна свідомість суспільства. Це спостерігається в побутових відносинах, коли люди не завжди прибирають за собою сміття після відпочинку на природі, та сміять в загальних місцях населених пунктів.

Для розвитку екологічної свідомості суспільства необхідно більшої уваги приділяти Уряду цьому питанню шляхом:

- розробки й видання на конкурсній основі навчальних програм, підручників, посібників з екології для різних ланок освіти, в тому числі в електронному вигляді;
- забезпечення постійного перекладання видань кращих зарубіжних підручників, посібників і монографій з екології;
- створення банку аудіовізуальних програм та науково - популярних фільмів в галузі охорони довкілля з відповідним програмним забезпеченням;
- створення інформаційної служби на державних телеканалах, яка б постійно та оперативно доводила достовірну екологічну інформацію до населення;
- розробки і тиражування екологічних комп'ютерних імітаційних ігор для різних ланок освіти;

- видання популярної літератури, коміксів з екологічної та природоохоронної тематики для дітей.

Органи місцевого самоврядування, у свою чергу, повинні більш добросовісно виконувати свої обов'язки у галузі благоустрою та постійно проводити інформаційно-просвітницьку роботу серед населення щодо розвитку екологічної свідомості суспільства.

Держава через виконавчу владу встановлює стандарти використання природних ресурсів, але подальший контроль за їх використанням практично не здійснюється або здійснюється вибірково, що заохочує довільне використання природних ресурсів суб'єктами господарювання.

Ця проблема пронизана крізь всі контролюючі органи у сфері охорони довкілля, в тому числі Держекоінспекцію, які абсолютно не виконують покладених на них функцій, а корупційна складова становить майже 100% [68].

Для вирішення проблеми у сфері ефективного державного нагляду за ефективним використанням природних ресурсів необхідно повністю перезавантажити державний апарат інспекцій, які відповідальні за захист довкілля, приділивши особливу увагу до підбору добросовісних кадрів. Інспекторів у свою чергу забезпечити достойним доходом і соціальним пакетом, а також суттєво посилити відповідальність як за корупційні діяння, так і за несумлінне ставлення до виконання своїх обов'язків.

РОЗДІЛ 4

АДАПТАЦІЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДО МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

4.1. Нормативно-правові акти, що регулюють діяльність міжнародних природоохоронних організацій

Питання збереження, вивчення та охорони навколишнього середовища виходять за межі окремих держав і мають глобальний характер. Юрисдикція окремих держав не поширюється на Світовий океан, Арктику, Антарктику, пустелі, великі ліси чи гірські системи. Зберегти, вивчити та захистити навколишнє середовище у глобальному аспекті можливо лише за умови міжнародної співпраці.

У процесі аналізу та поглибленого вивчення глобальних екологічних проблем зростає роль і вага міжнародних екологічних організацій, зростає кількість їх учасників.

Після другої світової війни 24.10.1945 року була створена глобальна міжнародна організація - Організація Об'єднаних Націй (ООН), членами-засновниками якої були 51 держава. Згідно розділу IX Статуту ООН при створенні спеціалізованих міжнародних установ, останні будуть поставлені у зв'язок з ООН. Також ООН має право в своїй структурі створювати різні комісії для розв'язання конкретних проблем [11].

Відтак, міжнародні природоохоронні організації, завданнями яких є аналіз, контроль та захист довкілля, або створюються ООН, або як спеціалізовані установи поставлені у зв'язок із положенням Статуту ООН.

Діяльність цих організацій в свою чергу регулюється Статутом ООН, Договорами про створення установ та їхніми власними Статутами.

Серед головних міжнародних природоохоронних організацій слід відмітити нижченаведені.

Міжнародний союз охорони природи (МСОП), метою якого є збереження природних ресурсів. Учасниками цього союзу є держави, урядові організації та неурядові юридичні і фізичні особи. Також у складі МСОП діють 6 Комісій, які здійснюють оцінку навколишнього природного середовища та готують звіти про свою роботу [3]

Міжнародна програма з охорони навколишнього природного середовища (ЮНЕП) є програмою ООН з довкілля, створена рішенням Генеральної Асамблеї ООН у 1973 році за ініціативи Стокгольмської конференції ООН з довкілля. Метою цієї програми є вирішення проблем щодо забруднення Світового океану, опустелювання, погіршення якості і зменшення кількості прісних вод, опустелювання [11].

Всесвітня метеорологічна організація (ВМО), яка створена у 1950 році та входить до складу ООН як агенція. До її основних завдань входить вивчення і аналіз стану атмосфери, в тому числі взаємодії атмосфери з океанами [7].

Економічна й соціальна комісія для Азії й Тихого океану (ЕСКАТО), заснована в 1947 році та має широкий спектр функціональних завдань, передусім в соціально-економічній сфері азіатсько-тихоокеанському регіоні з метою подолання бідності даного регіону. Також опікується екологічно безпечним розвитком сільського господарства, освоєнні природних ресурсів, зокрема, енергетичних та водних [50].

Федерація з проблем харчування та сільського господарства (ФАО), заснована в 1945 році, являється сільськогосподарською та продовольчою організацією. Її основною метою є розвиток сільського виробництва в регіонах з метою подолання бідності [13].

Також проблемами екологічної освіти та виховання займаються Організація з Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) і Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ).

4.2. Імплементация міжнародних вимог з питань захисту довкілля у законодавство України

Україна задекларувала в Конституції євроатлантичний курс і євроінтеграцію. Для реалізації таких намірів необхідною умовою є імплементация європейського законодавства в Українське, в тому числі, яке регулює питання захисту довкілля.

За час своєї незалежності Україна, прагнучи впровадити європейські цінності з точки зору забезпечення безпечного навколишнього середовища для людей, зробила багато кроків для впровадження міжнародних екологічних вимог в українське законодавство.

З аналізу реалізованих міжнародних вимог щодо охорони навколишнього природного середовища в законодавстві України слід зазначити наступне.

Один з основних міжнародних нормативно-правових актів у сфері захисту довкілля є Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі, або Бернська конвенція прийнята 19.09.1979 року в м. Берн (Швейцарія), метою якої є охорона та збереження дикої флори і фауни та їхніх природних середовищ існування, особливо тих видів, які під загрозою зникнення. Україна ж приєдналася до Конвенції 29.10.1996 року згідно Закону України №436/96-ВР [54].

Цей же закон передбачає застереження до Конвенції, тобто відмову виконувати певні вимоги, а саме: вибіркоче регулювання чисельності хижаків, таких як вовки та бурі ведмеді, які завдають значної шкоди худобі та загрожують знищенням популяції інших видів. Дозволено використовувати пастки та сітки у законодавчому вичерпному списку тварин. На національному рівні вимоги цієї Конвенції впроваджені в такі закони України як: Про охорону навколишнього природного середовища, Про природнозаповідний фонд України, Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки, Про тваринний світ, Про рослинний світ, Про Червону книгу України, Про планування і забудову територій, а також у Земельному, Лісовому та Водному кодексах України та низки нормативно-правових актів центральних органів виконавчої влади, необхідних для практичної реалізації прийнятих Законів.

В м. Бухарест (Румунія) 21.04.1992 року прийнята Конвенція про захист Чорного моря від забруднення, яка ратифікована постановою Верховної Ради України від 04.02.1994 року №3939-ХІІ без застережень та імплементована в Українське законодавство наступними програмними документами: Концепцією охорони та відтворення навколишнього природного середовища Азовського і Чорного морів, затвердженою постановою КМУ від 10.07.1998 року №1057; Загальнодержавною програмою формування національної екологічної мережі України на 2000 – 2015 роки, затвердженої Законом України від 21.09.2000 №1989-ІІІ; Загальнодержавною програмою охорони та відтворення довкілля Азовського і Чорного морів, затвердженої Законом України від 22.03.2001 року №2333-ІІІ. Крім цього, положення про захист морів закладені в таких нормативно-правових актах, як: Водному і Земельному кодексах України, Законах України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про природно заповідний

фонд», «Про рослинний світ», «Про тваринний світ», а також в підзаконних нормативно-правових актах: затверджені постановою КМУ від 29.02.1996 року №269 Правила охорони внутрішніх морських вод і територіального моря від забруднення та засмічення. Конвенцією визначені основні вимоги для держав щодо запобігання засміченню Чорного моря та збереження водних живих ресурсів, а в перелічених вище нормативно-правових актах закладені механізми практичної реалізації затверджених вимог Конвенцією [16, 30, 38, 40,].

04.10.1988 року Указом Президії Верховної Ради Української РСР №6673-XI ратифіковано Конвенцію про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини, яку в свою чергу прийнято 16.11.1972 року в м. Париж у Франції під час проведення Генеральної конференції ООН з питань освіти, науки і культури. В подальшому вимоги даної Конвенції були імplementовані в законодавство України шляхом прийняття Верховною Радою України 16.06.1992 року закону «Про природно-заповідний фонд України», 08.06.2000 року закону «Про охорону культурної спадщини» та 18.03.2004 року закону «Про охорону археологічної спадщини» [33, 35, 38, 55].

В Кримінальному кодексі України передбачено кримінальну відповідальність за знищення або руйнування пам'яток - об'єктів культурної спадщини, а також за самовільне проведення пошукових робіт на археологічній пам'ятці. Також Кодексом України про адміністративні правопорушення передбачено адміністративну відповідальність за діяння, що завдають шкоду довкіллю.

Конвенція про збереження мігруючих видів диких тварин була прийнята 23.06.1979 року в Німеччині м. Бонн, звідки вона і отримала назву Боннська конвенція. Україна до цієї Конвенції приєдналася 19.03.1999 року, прийнявши відповідний Закон №535-XIV та імplementувала її шляхом прийняття Законів України «Про тваринний

світ» 13.12.2001 року, «Про Червону книгу України» 07.02.2002 року та ряду підзаконних актів центральними органами виконавчої влади [41].

Законом України «Про охорону атмосферного повітря» на національному рівні імплементована Віденська конвенція про охорону озонового шару та надважливий для людства міжнародний нормативно-правовий акт як Рамкова Конвенція ООН про зміну клімату і пов'язаний з нею Кіотський протокол [50].

Законом України «Про відходи» на національному рівні імплементована Базельська Конвенція про контроль за транскордонним перевезенням небезпечних відходів та їх видаленням [3, 18].

4.3. Досвід співпраці міжнародних природоохоронних організацій з Українськими установами

Екологічні проблеми мають глобальний масштаб, який не кожна країна може вирішити самостійно. Тому для вирішення екологічних проблем держави об'єднуються в міждержавні екологічні організації переважно під егідою найбільшої та найвпливовішої міжнародної політичної та економічної організації – ООН [13].

З метою збереження, захисту, аналізу та вивчення екологічних проблем міжнародні екологічні організації створюють загальні концепції поведінки, програми та вимоги, яких повинна дотримуватися кожна держава.

З метою реалізації на практиці вимог міжнародних нормативних актів, розвитку чіткої координації між країнами, міжнародні екологічні організації співпрацюють з урядами усіх країн, які приєдналися до міжнародних стандартів, включаючи українські урядові та неурядові установи та організації.

Подолання наслідків Чорнобильської катастрофи є гострою державною та глобальною проблемою. Для вирішення цієї проблеми Україна плідно співпрацює з усіма країнами світу [23].

Після вибуху 4-го енергоблоку на АЕС в 1986 році було побудовано над ним укриття, відоме як «Саркофаг» з розрахованим терміном експлуатації 20-40 років [24].

З метою перетворення Чорнобильської зони відчуження на екологічно безпечну зону 20.11.1997 року між Україною та Європейським банком реконструкції та розвитку укладено Рамкову угоду стосовно діяльності Чорнобильського фонду «Укриття» в Україні. Цією Угодою затверджені правила про Чорнобильський фонд «Укриття» та умови надання фінансової допомоги на реалізацію проєкту. Зокрема, передбачалося, що фінансові внески (гранти) будуть надані Україні через Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) країнами «Великої Сімки» та іншими. Україною було задекларовано зобов'язання здійснити фінансування проєкту в розмірі 50 мільйонів доларів США.

Законом України від 11.12.1998 року №309-XIV були встановлені загальні засади подальшої експлуатації і зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення зруйнованого четвертого енергоблока цієї АЕС на екологічно безпечну систему. Також Законом передбачено звільнення від оподаткування і розмитнення наданої допомоги на безоплатній і безповоротній основі вкладниками та донорами [23, 24].

15 грудня 2000 року відбулася остаточна зупинка всіх реакторів Чорнобильської АЕС та її закриття (припинення експлуатації).

До п'ятої річниці закриття Чорнобильської АЕС в парламенті 20.12.2005 року було заслухано звіт Уряду про вжиті ним заходи щодо захоронення відпрацьованого ядерного палива та перекриття 4 енергоблоку новим саркофагом. За результатами заслуховування звіту було встановлено, що роботи з цього напрямку не проводилися у зв'язку

з відсутністю фінансування Чорнобильського фонду «Укриття» та Урядом не розроблено державну програму для реалізації заходів щодо перетворення Чорнобильської АЕС на екологічно безпечну систему. Постановою Верховної Ради України від 20.12.2005 року №3239-IV запропоновано Президенту України звернутися до країн - донорів Чорнобильського фонду «Укриття» про залучення додаткових внесків у цей фонд та покладено на Кабінет Міністрів України ряд завдань для завершення проекту «Укриття» [23].

15.01.2009 року Законом України №886-VI затверджена загальнодержавна програма зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему. Також цією програмою були затверджені відповідні заходи з її реалізації та джерела фінансування.

Будівництво нового саркофагу у формі арки (рис. 4.1) за рахунок країн-донорів, що виділили 750 млн. євро почалося у 2012 році і закінчилося 2017 року (тривало 5 років).

Рисунок 4.1 – Будівництво нового саркофагу у формі арки [24]

Нова споруда (конфаймент) згідно проекту буде експлуатуватися упродовж 100 років.

Україна бере активну участь у реалізації програми ЮНЕСКО «Людина та біосфера», метою якої є збереження і захист генетичних ресурсів та збереження довкілля і екосистеми. Так, указом Президента України від 26.11.1993 року №563/93 затверджений перелік біосферних заповідників з метою збереження природи і проведення досліджень в найцінніших екосистемах Землі, які включені до міжнародної мережі біосферних заповідників. Це біосферні заповідники Чорного моря та Карпат, а також біосферний заповідник Асканія Нова.

Україна є учасницею Кіотського протоколу про зміну клімату. Учасники Кіотського протоколу взяли на себе зобов'язання вжити заходів щодо зменшення викидів забруднюючих речовин в атмосферу відповідно до встановлених показників. Учасники також мають право торгувати один з одним, зменшуючи одиниці встановленої кількості викидів (квоти на викиди парникових газів) [50].

У 2009 році між Національним агентством екологічних інвестицій України та японськими компаніями і Міністерством довкілля Іспанії укладено п'ять договорів з продажу 32 млн. квот викидів парникових газів на загальну суму 320 мільйонів євро.

Ці кошти слід використати на заходи щодо зменшення викидів забруднюючих речовин в атмосферу, воду та землю. Однак уряд не забезпечив цільового використання цих коштів і розмістив їх частину (200 млн. євро, конвертованих у 2,3 млрд. грн.) на депозитні рахунки Державного ощадного банку України та Укресімбанку як тимчасово вільні кошти і згодом витратив на поточні витрати влади.

СХЕМА ЗАМАХУ НА РОЗТРАТУ «КІОТСЬКИХ КОШТІВ»

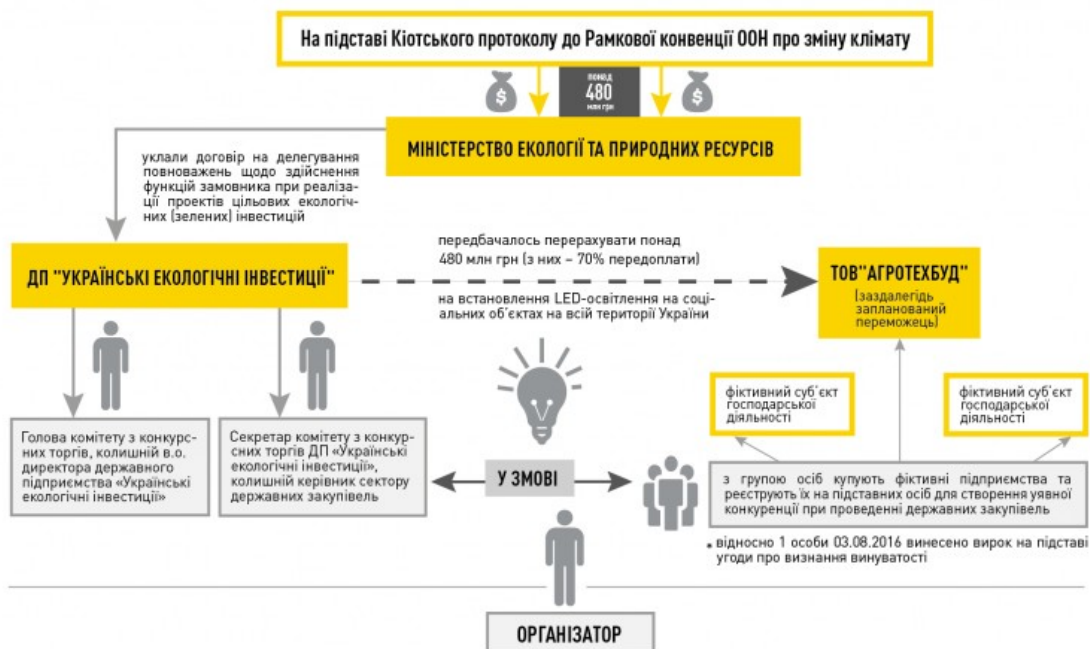

Рисунок 4.2 – Схема замаху на розтрату «Кіотських коштів» [64]

480 млн. грн. виводилися з бюджету на фіктивні приватні фірми під виглядом переоснащення освітлення на соціальних об'єктах, що встановлено слідчими Національного антикорупційного бюро України та підтверджено обвинувальними вироками судів, як показано на схемі замаху на розтрату «Кіотських коштів» (рис.4.2) [64].

У 2017 році в рамках Кіотського протоколу Японія надала 13% знижку Україні на придбання для використання новою поліцією 635 автомобілів з технологією енергозбереження.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного аналізу науково-теоретичних засад екологічних аспектів у законодавстві України, нами були зроблені наступні висновки:

- охарактеризувавши літературні джерела, було визначено і розкрито взаємозв'язок екологічних законів із законодавством України, бачимо, що часто не чітко і послідовно регулює правові гарантії виникнення, реалізації, припинення захисту права на використання природи законодавство України. Це вимагає глибокого аналізу складу правових гарантій у цій галузі удосконалення екологічного законодавства включає завершення процесу кодифікації для регулювання правовідносин у сфері екологічної безпеки на законодавчому рівні;
- з проведеного аналізу системи екологічного законодавства України вбачається, що ця сфера суспільних відносин врегульована великою кількістю законів та підзаконних нормативно - правових актів, що негативно відображається у сприйнятті екологічного законодавства середньостатистичним пересічним громадянином під час пошуку серед великої кількості законів потрібної інформації, а також юристами під час практичного застосування правових норм законів, коли різні нормативно-правові акти регулюють одні й ті самі або подібні відносини. Ця проблема вирішується шляхом систематизації і кодифікації екологічного законодавства шляхом зведення його в один правовий документ – Екологічний кодекс України. Також я приєднуюся до позиції деяких науковців та вважаю за необхідне прийняття ООН Екологічної конституції Землі. Таку пропозицію офіційно озвучив 24 вересня 2008 року Президент України В. Ющенко на 63-й сесії Генеральної Асамблеї ООН;

- оцінка ефективності захисту довкілля та пропозиції з усунення недоліків у сфері захисту довкілля, показує що законодавством закріплені різні механізми захисту довкілля, достатні для збереження навколишнього природного середовища, проте, ці механізми захисту довкілля виявилися неефективними на етапі їхньої практичної реалізації і потребують іншого підходу до застосування. Для вирішення проблеми у сфері ефективного державного нагляду за ефективним використанням природних ресурсів необхідно повністю перезавантажити державний апарат інспекцій, які відповідальні за захист довкілля, приділивши особливу увагу до підбору добросовісних кадрів. Інспекторів забезпечити достойним доходом і соціальним пакетом, а також суттєво посилити відповідальність за корупційні діяння і за несумлінне ставлення до виконання своїх обов'язків;
- проведений аналіз екологічного законодавства в аспекті його адаптації до міжнародного права та позитивні досягнення України від співпраці з міжнародними природоохоронними організаціями, свідчить, що Україна бере активну участь у реалізації програми ЮНЕСКО «Людина та біосфера», метою якої є збереження і захист генетичних ресурсів та збереження довкілля і екосистеми. Також Україна є учасником виконання Кіотського протоколу про зміну клімату і зобов'язана вживати заходи зі скорочення викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, згідно встановлених показників.

Проте, держава, в особі законодавчого органу влади не забезпечила належне нормативне регулювання, яке б гарантувало безперешкодне набуття громадянами прав на природні ресурси та охорону цих прав від протиправних посягань. А в особі виконавчих органів влади держава поводить себе так, начебто вона власник природних ресурсів, а не народ та постійно і нахабно порушує конституційні права громадян та зазіхає на їхню власність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авраменко О.А. Эффективное государственное управление – залог успешной экологической политики. *Современные тенденции правового регулирования экологических отношений*: матер. междунар. науч.-практ. конф., Минск, 26–27 апреля 2013 г. Минск, БГУ, 2013. URL: https://law.bsu.by/pub/25/2013_26-27_04.pdf. (дата звернення: 25.10.2020).
2. Андрейцев В.І. Екологічне право і законодавство суверенної України: проблеми реалізації державної екологічної політики: монографія. Дніпропетровськ: Національний гірничий університет. 2011. С. 65.
3. Базельська Конвенція про контроль за транскордонним перевезенням небезпечних відходів та їх видаленням. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. № 803-XIV від 01.07.1999. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_022#Text. (дата звернення: 25.10.2020).
4. Балюк Г.І. Екологічне право України: *Конспект лекцій у схемах (Загальна та Особлива частини)*: навч. посібн. К.: Юрінком Інтер, 2006. С.8.
5. Барчук І.В. Окремі аспекти еколого-правової відповідальності за неправомірне використання водних об'єктів в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник. Збірн. наук. пр.* Івано-Франківськ. 1 (3). 2013 р. С.164-170. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v1_2013/2013_1.pdf. (дата звернення: 24.10.2020).
6. Бринчук М.М. О понятийном аппарате экологического права // *Государство и право*, 1998. № 9. С.20-28.

7. Віденська конвенція про охорону озонового шару. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. Вена, 22 березня 1985 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_088#Text. (дата звернення: 20.08.2020).
8. Водний кодекс України від 06.06.1995 року № 213/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1995, № 24, ст.189. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95>. (дата звернення: 22.10.2020).
9. Гиренко І. В. Місце та роль галузей права у системі правової охорони рослинного світу України. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Право*. 197 (2). 2014. С. 124-131.
10. Городецька І.А. Адміністративно-правове регулювання в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні: теоретикоправові проблеми: монографія. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2018. 378 с.
11. Декларация Рио-де -Жанейро по окружающей среде и развитию, 14 июня 1992 г.; *Йоханнесбургская Декларация по устойчивому развитию, 4 сент. 2002 г.* // Организация Объединенных Наций, 2012. URL: <http://www.un.org>. (дата звернення: 23.10.2020).
12. Державна цільова екологічна програма приведення в безпечний стан уранових об'єктів виробничого об'єднання «Придніпровський хімічний завод». Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2009 року №1029 затверджено. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/243093328>. (дата звернення: 23.10.2020).
13. Довідник чинних міжнародних договорів України у сфері охорони довкілля / за ред: Андрусевич А. Львів. 2009. 203 с.
14. Дубовіч І. А., Лесюк Г. М. Економіко-правові аспекти управління лісовим господарством України. *Причорноморські економічні студії*. 24. 2017. С.196-202.

15. Екологічне право України: підручник для вищих навчальних закладів. / за ред. І.І. Каракаша. Одеса: Фенікс, 2012. С. 29–31.
16. Загальна програма охорони та відтворення довкілля Азовського і Чорного морів. Постанова Кабінету Міністрів України від 11.09.1996 року №1100. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1100-96-%D0%BF#Text> (дата звернення: 18.10.2020).
17. Закірова С. Нові екологічні законопроекти України – вікно можливостей для захисту й охорони довкілля. *Громадська думка про правотворення*, 2019. № 6 (171). С.3-12. URL: <http://nbuviap.gov.ua/images/dumka/2019/6.pdf>. (дата звернення: 24.10.2020).
18. Закон України. Про відходи. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1998, № 36-37, ст.242. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187/98>. (дата звернення: 21.10.2020).
19. Закон України. Про виключну (морську) економічну зону України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1995, № 21, ст.152. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/162/95>. (дата звернення: 21.10.2020).
20. Закон України. Про державний бюджет України на 2020 рік. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2020, № 5, ст.31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20#Text>. (дата звернення: 24.10.2020).
21. Закон України. Про державні цільові програми. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2004, № 25, ст.352. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1621-15#Text>. (дата звернення: 24.10.2020).
22. Закон України. Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1995, № 12,

- ст.81. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39/95>. (дата звернення: 21.10.2020).
23. Закон України. Про Загальнодержавну програму зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2009, № 24, ст.300. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/886-17#Text>. (дата звернення: 21.10.2020).
24. Закон України. Про загальні засади подальшої експлуатації і зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення зруйнованого четвертого енергоблока цієї АЕС на екологічно безпечну систему. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1999, № 4, ст.33. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/309-14#Text>. (дата звернення: 21.10.2020).
25. Закон України. Про затвердження Загальнодержавну програми розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2011, № 44, ст.457. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3268-17#Text>. (дата звернення: 25.10.2020).
26. Закон України. Про зону надзвичайної екологічної ситуації. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2000, № 42, ст.348. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1908-14>. (дата звернення: 21.10.2020).
27. Закон України. Про екологічний аудит. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2004, № 45, ст.500. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1862-15>. (дата звернення: 21.10.2020).
28. Закон України. Про освіту. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, від 20.12.2001. №13/6-19 «Про концепцію екологічної

- освіти в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v6-19290-01#Text> (дата звернення: 18.10.2020).
29. Закон України. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, від 28.02.2019 р. № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19>. (дата звернення: 18.10.2020).
30. Закон України. Про охорону навколишнього природного середовища. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1991, № 41, Ст.546. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>. (дата звернення: 21.10.2020).
31. Закон України. Про оцінку впливу на довкілля. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2017, № 29. Ст.315. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2059-19> (дата звернення: 18.09.2020).
32. Закон України. Про рослинний світ. *Відомості Верховної Ради України*. (1999). № 22 - 23. Ст.198. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/591-14#Text> (дата звернення: 21.10.2020).
33. Закон України. Про охорону археологічної спадщини. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2004, № 26, ст.361. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1626-15#Text>. (дата звернення: 21.10.2020).
34. Закон України. Про охорону атмосферного повітря. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1992, № 50, ст.678. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2707-12>.
35. Закон України. Про охорону культурної спадщини. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2000, № 39, ст.333. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text>. (дата звернення: 21.10.2020).

36. Закон України. Про правовий режим надзвичайного стану. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2000, № 23, ст.176. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14>. (дата звернення: 21.10.2020).
37. Закон України. Про приєднання України до Конвенції про збереження мігруючих видів диких тварин. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1999, N 18, ст.154. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/535-14#Text>. (дата звернення: 22.10.2020).
38. Закону України. Про природно-заповідний фонд України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1992 р., № 34, ст. 502. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>. (дата звернення: 21.10.2020).
39. Закон України. Про стратегічну екологічну оцінку. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2018, № 16, ст.138. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2354-19> (дата звернення: 21.10.2020).
40. Закон України. Про тваринний світ: Закон України від 13.12.2001 № 2894-III.. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2002, № 14, ст.97. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2894-14>. (дата звернення: 21.10.2020).
41. Закон України. Про Червону книгу України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2002, № 30, ст.20. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3055-14#Text>. (дата звернення: 21.10.2020).
42. Заржицький, О.С. Актуальні проблеми правового забезпечення екологічної політики України (теоретичні аспекти): монографія / за заг. наук. ред. О.С. Заржицький. Дніпропетровськ: НГУ, 2012. 200 с.

43. Звіти Державної казначейської служби України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu>. (дата звернення: 21.10.2020).
44. Земельне право України: навч. посіб. за ред. І. І. Каракаша і Т. Є. Харитонові. 2-ге вид. перер. і допов. Одеса: Юрид. літра, 2017. 588 с.
45. Земельний кодекс України від 18.12.1990 р. № 561-XII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/561-12/ed19901218>. (дата звернення: 19.10.2020).
46. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III. *Відомості Верховної Ради України*, 2002. № 3–4. С. 27. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>. (дата звернення: 19.10.2020).
47. Земельний кодекс Української РСР від 01.01.1992 р. № 2874а-07. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2874%D0%B0-07>. (дата звернення: 19.10.2020).
48. Золотарьова Н. І. Адміністративна діяльність правоохоронних органів в механізмі правової охорони. *Вісник Національного технічного університету України Київський політехнічний інститут. Політологія. Соціологія. Право*. 1. 2013. С. 101-104.
49. Каракаш І.І. Актуальні проблеми систематизації сучасного екологічного законодавства України // *Актуальні проблеми держави і права*, 2018. №. 80. С. 63-71.
50. Кіотський протокол до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату Кіотський протокол ратифіковано Законом. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, N 1430-IV ([1430-15](#)) від 04.02.2004. URL:

- https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_801#Text. (дата звернення: 24.10.2020).
51. Кодекс України про адміністративні правопорушення. *Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР)*. 1984. додаток до № 51. ст.1122 № 8074-10 від 07.12.84, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#n1279> (дата звернення: 24.10.2020).
52. Кодекс України. Про надра. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1994, № 36, ст.340. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132/94>. (дата звернення: 24.10.2020).
53. Конвенція про збереження мігруючих видів диких тварин. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, N 535-XIV (535-14) від 19.03.99. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_136#Text. (дата звернення: 24.10.2020).
54. Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі Берн, 19 вересня 1979 р. (Про приєднання із застереженнями до Конвенції див. Закон N 436/96-ВР (436/96-ВР) від 29.10.96. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_032. (дата звернення: 24.10.2020).
55. Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини. *Указ Президії Верховної Ради Української РСР №6673-XI* від 04.10.1988. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_089#Text (дата звернення: 24.10.2020).
56. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254> (дата звернення: 18.10.2020).
57. Комплексна програма розвитку водного господарства Херсонської області на період до 2020 року, затверджена рішенням Херсонської обласної ради від 05.04.2012 року №434. URL: <https://buvrnd.gov.ua/programa.htm>. (дата звернення: 28.09.2020).

58. Лісовий кодекс України від 21.01.1994 року № 3852-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1994, № 17, ст. 99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12>. (дата звернення: 23.10.2020).
59. Локтєва-Маклашова Н.В. Правові аспекти управління в галузі використання водних ресурсів Дніпровського басейну України. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 1. 2010. С. 286-291.
60. Макарова Т. И. Экономический механизм охраны окружающей среды в доктрине экологического права // *Сучасні тенденції та перспективи розвитку аграрного, земельного та екологічного права*: матеріали Всеукр. наук.- практич. конф. (23–25 травня 2015 р.), присвяченої 90-річчю народження академіка В. З. Янчука / за ред. проф. В. М. Ермоленка. – Київ : Видавничий центр НУБіП України, 2015. С. 54 - 58.
61. Обласна програма «Ліси Херсонщини» на 2017 – 2020 роки, затверджена рішенням Херсонської обласної ради від 30.03.2017 року №373. URL: https://drive.google.com/file/d/1_7cRPCwbF_2wB1zb8ruovJCdO_ViDE4p/view (дата звернення: 15.10.2020).
62. Обласна програма «Питна вода Херсонщини» на 2012 – 2020 роки. URL: <https://khoda.gov.ua/oblasna-programa-pitna-voda-xersonshhini-na-2012-2020-roki> (дата звернення: 15.10.2020).
63. Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки», від 5 березня 1998 року № 188/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*, 1998. № 38–39. С. 248.
64. Офіційний сайт Національного антикорупційного бюро України. URL: <https://nabu.gov.ua/infographics/shema-zamahu-na-roztratu-kiotskih-koshitiv> (дата звернення: 15.10.2020).

65. Паладій Г.О. Взаємодія громадськості з органами державної влади в екологічній сфері: оцінка сучасного стану. Аналітична записка. URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/1435/> (дата звернення: 18.10.2020).
66. Панченко О. В., Проскура Т. Б. Кодифікація екологічного законодавства: світовий досвід та українські перспективи // *Молодий вчений*, 2017. №. 3. С. 549-554.
67. Постановою КМУ. Порядок розроблення та затвердження нормативів екологічної безпеки атмосферного повітря від 13.03.2002 року №299. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/299-2002-%D0%BF#Text> (дата звернення: 18.10.2020).
68. Постанова КМУ. Положення про Державну екологічну інспекцію України від 19.04.2017 року №275. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/275-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення: 18.10.2020).
69. Постанова КМУ. Конвенція про захист Чорного моря від забруднення. Відомості Верховної Ради України від 04.02.1994 року №3939-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_065#Text (дата звернення: 18.10.2020).
70. Постанова КМУ. Концепція охорони та відтворення навколишнього природного середовища Азовського і Чорного морів. Відомості Верховної Ради України від 10.07.1998 року №1057. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-98-%D0%BF#Text> (дата звернення: 18.10.2020).
71. Правовые механизмы охраны окружающей среды и обеспечения экологической безопасности / под науч. ред. Т. И. Макаровой. Минск: БГУ, 2016. 191 с.

72. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації європейських екологічних норм про охорону середовища рідкісних видів тварин і рослин. Закон України 1829-VIII від 07.02.2017. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2017, № 11, ст.99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1829-19> (дата звернення: 25.10.2020).
73. Про внесення змін до Закону України «Про питну воду та питне водопостачання». Закон України № 2047-VIII від 18 травня 2017. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2017, № 29, ст.314. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2047-19> (дата звернення: 25.10.2020).
74. Програма розвитку рибного господарства в Херсонській області на 2020 - 2022 роки, затверджена рішенням Херсонської обласної ради від 29.05.2020 року №1655. URL: <https://drive.google.com/file/d/1h2hO7fw-eSY6Vem6lRnWdnp7vhy64Xi5/view> (дата звернення: 15.10.2020).
75. Оль Е. М. Проблемы экологического законодательства и их влияние на реализацию экологических прав человека. *Молодой ученый*. 2019. № 17 (255). С. 110-112. URL: <https://moluch.ru/archive/255/58232/> (дата звернення: 11.09.2020).
76. Рамкова угода між Україною та Європейським банком реконструкції та розвитку стосовно діяльності Чорнобильського Фонду «Укриття» в Україні URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/99> (дата звернення: 10.10.2020).
77. Розвиток наук земельного, аграрного, екологічного та природоресурсного права: *Збірник наукових праць Круглого столу (19 жовтня 2012 р.)* / за ред. Г.І.Балюк, М.В.Краснової, А.М.Мірошниченка, В.В.Носіка, 2012. URL: <http://law.univ.kiev.ua/science.html>.

78. Специальные законы как источники экологического права. URL: <http://studies.in.ua/ru/ekologicheskoe-pravo-seminary/2065-specialnye-zakony-kak-istochniki-ekologicheskogo-prava.html>.
79. Становлення і розвиток земельного законодавства України у ХХ – на початку ХХІ століття: наук.-практ. посібник для суддів та кандидатів на посаду судді: за редакцією докт. юрид. наук, проф., члена Наук.-консульт. ради при ВС, члена-коресп. НАПрН України Павла Кулиничка. Національна школа суддів України. 2018, К.: вид-во ФОП Клименко Ю.Я., 142 с.
80. Томин О.О. Особливості правового регулювання фауністичних сервітутів в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник. Збірн. наук. пр.* Івано-Франківськ. 1 (3). 2013 р. С.164-170. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v1_2013/2013_1.pdf. (дата звернення: 24.10.2020).
81. Христина Свищ. Проблеми вдосконалення законодавства про екологічну інформацію в системі права екологічної безпеки. *Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні: зб. матер. наук.-практ. конф., м. Львів, 06 грудня 2019 р. Львів, 2019. С.670 - 675.*
82. Шемшученко Ю.С. Актуальні проблеми кодифікації національного та міжнародного екологічного права // *Право України*, 2011. № 2. С. 4 - 5.
83. Cherkashyna, M. (2017). Правові проблеми державного управління у галузі використання та охорони водних джерел в Україні. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна. Серія «Право»*. 21. С. 123-128.
84. Golovko, L. O. International experience of legislative regulation of drinking water supply: the example of the kingdom of the Netherlands. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Право* 218. 2015. С. 262-265.

85. Gorlenko, I. A., Rudenko, L. G., & Friedlein, G. (1996). Die ökologische Situation in der Ukraine und Grundsätze einer ökologischen Landesentwicklungspolitik. *Europa Regional*. 4.1996(2). 11-16. URL: <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-48416-7>.
86. Yuliya Vystavna, Maryna Cherkashyna & Michael R. van der Valk (2018) Water laws of Georgia, Moldova and Ukraine: current problems and integration with EU legislation. *Water International*. 43:3. S. 424-435.